

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ з дисципліни «Моделі виборчих систем»

Семінар. МАЖОРИТАРНА ВИБОРЧА СИСТЕМА

Мета: ознайомитися з поняттям та різновидами мажоритарної виборчої системи, проаналізувати переваги та недоліки її використання.

План

1. Мажоритарна система: поняття, ознаки, різновиди.
2. Мажоритарна система абсолютної більшості.
3. Мажоритарна система відносної більшості.
4. Переваги мажоритарної виборчої системи.
5. Істотні недоліки мажоритарної системи.

Ключові поняття: абсолютна більшість, виборча географія, виборча геометрія, відносна більшість, вільний мандат, двохтурова система, джерримендеринг, імперативний мандат, категоричний бюлетень, кваліфікована більшість, мажоритарна виборча система, ординальний бюлетень, перебалотування, преференційна система.

Методичні вказівки до семінарського заняття

Підготуватися до даного заняття студентам допоможе попереднє засвоєння матеріалу лекційного заняття про сутність, призначення, функції і критерії оцінки виборчих систем, а також про існуючі методи їх дослідження. Студенти повинні усвідомити значення виборчої системи та наявність зв'язків між типами виборчої та партійної систем країни.

1. Розпочати вивчення теми необхідно з пояснення сутності мажоритарної системи (в основі – принцип більшості) та усвідомлення, що вона є найдавнішою з-поміж існуючих у наш час виборчих систем. Слід зазначити, що округи при використанні мажоритарної системи є переважно одномандатними (для розуміння цього студентам треба актуалізувати відповідні знання з попередньої теми). Далі необхідно усвідомити, що мажоритарна система не припускає проведення виборів на чисто партійній основі, а виборці часто керуються при виборі не партійною приналежністю кандидатів, а особистими якостями політиків. Доречним буде порівняти існуючі різновиди депутатських мандатів (імперативний і вільний) та підкреслити, що депутати, обрані за мажоритарною системою, зберігають тісний зв'язок із виборцями та мають імперативний мандат. Не буде зайвим і розуміння механізму функціонування такого мандату (бажано на прикладі конкретних країн). Далі слід визначити та коротко охарактеризувати основні

різновиди мажоритарної виборчої системи та навести приклади країн, що їх використовують.

2. Підготовку до другого питання семінарського заняття слід розпочати з визначення поняття «абсолютна більшість». При цьому важливо розуміти, що 50 % можуть рахуватися відносно різних показників: від загального числа зареєстрованих виборців до загального числа поданих дійсних голосів. Саме тому при застосуванні системи абсолютної більшості часто застосовують обов'язковий нижній поріг участі виборців у голосуванні. Далі необхідно визначити й охарактеризувати основні різновиди цієї системи. Щодо двохтурової системи, доцільно розглянути її сутність та проілюструвати особливості на прикладі президентських виборів України або Франції. Слід дати визначення понять «перебалотування», «система трьох турів», а також визначити найбільш суттєві переваги й недоліки двохтурової системи. Розгляду сутності преференційної системи повинно передувати розуміння відмінностей між категоричним та ординальним типами бюлетенів. Саме останній дає можливість рейтингування кандидатів в залежності від переваг виборців. Для чіткого розуміння механізму надання преференцій доцільно актуалізувати матеріал відповідної частини лекції. Після цього необхідно визначити переваги й недоліки такого голосування. У підсумку роботи над другим питанням слід проаналізувати наслідки (як позитивні, так і негативні) використання системи абсолютної більшості та визначити найбільш тісно пов'язаний із нею тип партійної системи.

3. Опрацювання третього питання студентам варто розпочати із чіткого усвідомлення сутності та особливостей системи відносної більшості: вимога простої більшості, проведення в один тур, переважання одномандатних округів, відсутність обов'язкового мінімуму участі виборців у голосуванні тощо. Важливим недоліком системи є неврахування голосів більшості виборців – для підтвердження цієї думки слід навести приклади із реальної політичної практики країн світу. На основі попереднього знайомства студентів із явищем «виборчої геометрії» (під час вивчення теми «Виборчий процес та його основні стадії») слід більш детально визначити мету та наслідки її застосування. Доцільним буде також розгляд історії появи цього явища: 1812 р., США, штат Массачусетс, губернатор Е. Джерри («джерримендеринг»). Для підтвердження розуміння наслідків застосування виборчої геометрії слід навести приклади з реальної практики проведення виборів за системою відносної більшості. У підсумку вивчення третього питання необхідно проаналізувати наслідки (позитивні й негативні) використання мажоритарної системи відносної більшості та визначити сприятливий для неї тип партійної системи.

4. Четверте питання має узагальнюючий характер: на підставі вже отриманих знань необхідно визначити переваги мажоритарної виборчої системи. Перш за все, слід зазначити про її простоту й зрозумілість виборцям, а також легкість і простоту підрахунку голосів. Важливою позитивною ознакою системи є збереження контакту депутатів із виборцями і, як наслідок, відстоювання депутатами інтересів регіонів. Студенти повинні

вміти пояснити причини частого формування стабільних парламентів і створення ефективно працюючих однопартійних урядів. Слід подумати також і над тим, чому використання мажоритарної виборчої системи часто має наслідком зростання якості обраних осіб.

5. Готуючись до п'ятого питання семінарського заняття, треба усвідомити, що негативні риси кожного типу виборчих систем є своєрідним продовженням рис позитивних і навпаки. Почати аналіз недоліків варто із факту неврахування голосів значної частини виборців (за системи відносної більшості – понад 50%), що може виступати джерелом потенційних політичних конфліктів. Далі студенти повинні пояснити, чому мажоритарна система веде до усунення від парламентської діяльності менш впливових партій. Обов'язково слід звернути увагу на такі негативні наслідки застосування мажоритарної системи, як виникнення диспропорцій між набраними голосами й отриманими мандатами; можливість впливу на результати виборів зі допомогою різноманітних маніпулятивних технологій тощо. Студенти повинні пояснити причини залежності результатів голосування від нарізання округів, а також захисту депутатами місцевих інтересів на шкоду загальнодержавним. Наприкінці розгляду питання необхідно підкреслити, що мажоритарна система послаблює роль партій і рухів в політичному житті держави та не може бути ефективною у суспільствах з несформованою політичною системою.

Теми для написання есе

1. Роль особистості лідера в умовах мажоритарної виборчої системи.
2. Мажоритарна система відносної більшості: реальна демократія чи відсутність справедливості?
3. За яких умов використання мажоритарної системи може бути ефективним?

Теми презентацій

1. Різновиди мажоритарної виборчої системи.
2. Досвід застосування мажоритарної виборчої системи в Україні.
3. Переваги й недоліки мажоритарної виборчої системи.

Питання для самоконтролю

1. Який принцип підрахунку голосів покладено в основу мажоритарної виборчої системи?
2. Який мандат отримують депутати, обрані за мажоритарною системою – вільний чи імперативний?
3. Наскільки результативною є система кваліфікованої більшості?
4. Як можна подолати нерезультативність мажоритарної системи абсолютної більшості?
5. З якою метою використовують ординальний бюлетень?

6. Який різновид мажоритарної системи і чому називають «Вестмінстерською системою»?
7. У чому сутність джерримендерингу?
8. Який з різновидів мажоритарної системи є найбільш прийнятним для країн із двопартійною системою?
9. Чи враховує мажоритарна система голоси, подані за переможених кандидатів?
10. Які маніпулятивні технології найчастіше використовуються з метою впливу на результати виборів за мажоритарною системою?
11. Чому депутати-мажоритарщики часто відстоюють інтереси регіонів?
12. Чи сприяє мажоритарна система зростанню якості депутатського корпусу?
13. Які вибори в Україні проводяться за мажоритарною системою?

Питання для дискусії

1. На Вашу думку, чи залежить ефективність виконання депутатами своїх повноважень від типу депутатського мандату? Відповідь обґрунтуйте.
2. За якого типу мажоритарної системи політичні партії, які є при владі, можуть суттєво впливати на результати виборів? Якими засобами?
3. Чи згодні Ви з тим, що мажоритарна система відносної більшості є однією з найменш демократичних виборчих систем? Чому?

Література

1. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права : Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи / за ред. Ю. Ключковського. Київ : Логос, 2009. 500 с. URL: <http://www.venice.coe.int/files/CDL-elec-opinions-UKR.pdf> (дата звернення: 20.08.2018).
2. Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство : монографія. Київ : Час Друку, 2011. 132 с.
3. Політологія. Навчально-методичний комплекс : навч. посіб. для студ. вузів / за ред. Ф. М. Кирилюка. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 704 с.
4. Політологія : підручник / за ред. М. М. Вегеша. Київ : Знання, 2008. 556 с.
5. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів : [б. в.], 2010. 462 с. URL: <https://studopedia.info/7-5530.html> (дата звернення: 20.08.2018).

Семінар. ПРОПОРЦІЙНА ВИБОРЧА СИСТЕМА

Мета: ознайомитися з поняттям та різновидами пропорційної виборчої системи, проаналізувати переваги та недоліки її використання.

План

1. Пропорційна виборча система: сутність, ознаки.
2. Выборчий поріг
3. Різновиди пропорційної виборчої системи.
4. Методи визначення результатів пропорційного голосування.
5. Переваги пропорційної виборчої системи.
6. Недоліки пропорційної виборчої системи.

Ключові поняття: блокування, виборча квота, виборчий поріг (бар'єр), відкритий список, жорсткий список, закритий список, звичайний список, метод виборчої квоти, метод дільників, обмежене пропорційне представництво, панашування, повне пропорційне представництво, правило найбільшого залишку, правило найбільшої середньої, пропорційна виборча система, регіональний список.

Методичні вказівки до семінарського заняття

1. Підготовку до першого питання семінарського заняття слід розпочати з актуалізації знань про сутність і призначення виборчої системи, а також особливості вивченої на попередньому занятті мажоритарної системи. На відміну від неї, головною ознакою пропорційної системи є пропорційний розподіл мандатів між політичними партіями. Студентам необхідно визначити чинники, що сприяли поширенню пропорційного представництва в Європі, та подумати, чому перші спроби використання пропорційної системи мали місце саме наприкінці XIX ст. Після ознайомлення з сутністю пропорційної системи доцільно чітко визначити її головні відмінності від мажоритарної системи: принцип пропорційності, голосування за партії, виключно багатомандатні округи тощо. Бажано навести приклади використання системи у різних країнах. Студенти повинні усвідомити причини популярності пропорційної системи в країнах ЄС. У підсумку необхідно визначити, за яких умов пропорційна система демонструє свою ефективність (тип партійної системи, форма державного правління тощо).

2. Однією з особливостей пропорційної системи є застосування виборчого бар'єру. Студенти повинні зрозуміти сутність цього інструменту та усвідомити кінцеву мету застосування бар'єру – забезпечення стабільності подальшого функціонування парламенту та уряду. Необхідно ознайомитись із практикою застосування виборчого порогу в Україні та інших країнах,

навести конкретні приклади. Працюючи над другим питанням, студентам слід подумати над тим, чи доцільно обмежувати участь політичних партій у роботі парламенту штучним загороджувальним бар'єром, чи є це справедливим, адже призводить до втрати поданих за дрібні партії голосів, які пропорційно розподіляються між партіями, що подолали виборчий поріг.

3. Підготовка третього питання вимагає ознайомлення студентів із різними класифікаціями пропорційних виборчих систем (відповідно до різних критеріїв). Розглядаючи системи повного та обмеженого пропорційного представництва, студенти повинні визначити їх головні відмінності: кількість багатомандатних округів і тип партійних списків. З огляду на норми Виборчого кодексу України, особливу увагу слід звернути на позитивні наслідки застосування регіональних партійних списків. За принципом розташування кандидатів у списку необхідно порівняти системи із звичайними та жорсткими списками. Далі слід проаналізувати досвід України та на основі цього визначити причини та наслідки тривалого періоду використання жорстких списків. Особливу увагу необхідно звернути на поділ пропорційних систем за впливом виборців на розташування кандидатів у списку. Студенти повинні охарактеризувати сутність та чітко усвідомити переваги й недоліки систем із закритими та відкритими списками. Для більш глибокого засвоєння матеріалу необхідно ознайомитись із різними способами забезпечення врахування преференцій виборців при застосуванні відкритих списків (бажано проілюструвати ці способи конкретними прикладами з виборчої практики різних країн). Завершити розгляд питання варто аналізом першого досвіду застосування в Україні відкритих списків на місцевих виборах 2020 р. та розглядом норм Виборчого кодексу щодо типу пропорційної виборчої системи на парламентських виборах в Україні.

4. Четверте питання семінарського заняття має більш прикладне спрямування та передбачає ознайомлення студентів із методами визначення результатів пропорційного голосування. Для характеристики першої групи методів слід визначити поняття виборчої квоти як питомої ваги мандату та коротко охарактеризувати способи її визначення (квота Т. Гейра, квота Е. Гагенбах-Бішоффа, квота Г. Друп). Студенти повинні зрозуміти помітний недолік цих методів у вигляді залишків невикористаних голосів і нерозподілених мандатів. Подолати цей недолік можна проведенням подальшого розподілу мандатів за правилом найбільшого залишку (метод О. Гамільтона) або найбільшої середньої (метод Т. Джефферсона). Розглядаючи наслідки застосування цих методик, необхідно визначити, яким політичним партіям сприяє їх використання, після чого зазначити переваги й недоліки використання методу виборчої квоти. Далі необхідно розкрити сутність методу дільників, коротко охарактеризувати його численні варіації (методи Д'Ондта, Імперіалі, Сен-Лагю тощо) та порівняти обидві групи методів між собою.

5. Готуючись до п'ятого питання, необхідно визначити суттєві переваги пропорційної виборчої системи, у порівнянні з мажоритарною системою. Перш за все, варто підкреслити забезпечення більш адекватного

представництва політичних сил та врахування всього спектру суспільних інтересів. Далі студенти повинні акцентувати увагу на математичній точності системи, що дозволяє скоротити кількість неврахованих голосів виборців. Крім того, важливими перевагами є забезпечення представництва меншостей та суттєве звуження можливостей для маніпуляції голосами виборців, на відміну від мажоритарної системи. Особливу увагу слід звернути на сприянні використання пропорційної системи розвитку багатопартійності та чіткому партійному структуруванню парламенту. У підсумку студентам необхідно визначити, за яких умов використання пропорційної системи є більш доцільним і виправданим та чи наявні такі умови в сучасній Україні.

6. Розглядаючи недоліки пропорційної виборчої системи, слід пам'ятати, що вони завжди є продовженням переваг. Для початку треба зазначити слабкий зв'язок кандидатів з виборцями та відсутність незалежних кандидатів, на відміну від мажоритарної системи. Студенти повинні визначити та пояснити такі негативні наслідки застосування пропорційної системи, як збільшення впливу партійної еліти при формуванні виборчих списків (особливо при використанні закритих списків), можливість «продажу» місць у партійних списках, посилення контролю партії над депутатами, залежність останніх від партійної фракції у парламенті. Необхідно пояснити, чому застосування пропорційної системи негативно впливає на стабільність роботи парламенту та сприяє формуванню менш ефективних урядів. Для підтвердження виділених недоліків бажано проаналізувати досвід України у використанні пропорційної системи під час парламентських виборів 2006 та 2007 рр.

Теми для написання есе

1. Чим можна пояснити популярність пропорційної виборчої системи у переважній більшості країн ЄС?
2. Чи доцільним є обрання Верховної Ради України за пропорційною системою?
3. Чому сучасну західноєвропейську демократію часто називають партійною демократією?

Теми презентацій

1. Методи пропорційного підрахунку голосів.
2. Виборча інженерія як найпоширеніший вид політичного маркетингу.
3. Досвід застосування пропорційної виборчої системи в Україні.

Питання для самоконтролю

1. Коли і де було вперше використано пропорційну виборчу систему?
2. Назвіть чинники, що сприяли поширенню пропорційної системи.
3. Чи може пропорційна система застосовуватися в одномандатних

округах?

4. З якою метою використовують виборчий бар'єр?
5. Який виборчий бар'єр застосовувався на останніх парламентських виборах в Україні?
6. Який тип партійної системи найбільш вдало поєднується з використанням пропорційної системи?
7. У чому позитивні наслідки використання регіональних партійних списків?
8. Коли і на яких виборах в Україні було вперше використано відкриті партійні списки??
9. Що таке виборча квота?
10. У чому головна перевага методу дільників?
11. Яка система забезпечує більш адекватне представництво політичних інтересів: мажоритарна чи пропорційна?
12. Чому пропорційне представництво підвищує інтерес громадян до політичних проблем?
13. Чи можливо застосування при пропорційній системі явища джерримендерингу?
14. Який зв'язок між пропорційною системою та формуванням коаліційного уряду?
15. Чому використання пропорційної системи часто супроводжується достроковими виборами?

Питання для дискусії

1. Яка з виборчих уявляється Вам більш демократичною: мажоритарна чи пропорційна? Поясніть свій вибір.
2. Який метод розподілу мандатів при пропорційному підрахунку здається Вам більш оптимальним? Чому?
3. Чи завжди пропорційна виборча система негативно впливає на стабільність роботи парламенту та сприяє формуванню менш ефективного уряду? Відповідь обґрунтуйте.

Література

1. Вагіна О. М. Методи визначення результатів пропорційного голосування: різновиди й особливості застосування. *Гілея*. 2017. Вип. 127. С. 325-330.
2. Дослідження найбільш поширених у світі пропорційних виборчих систем і перспектив їх запровадження у національне державотворення та правотворення: аналітична доповідь / за заг. ред. к. філос. н. О. А. Фісуна. Київ : ШСД, 2007. 120 с.
3. Політологія. Навчально-методичний комплекс : навч. посіб. для студ. вузів / за ред. Ф. М. Кирилюка. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 704 с.
4. Романюк А. Оцінка переваг і проблем пропорційної виборчої системи на

прикладі країн Західної Європи та у світлі парламентських виборів в Україні у 2006 році. *Вибори та демократія*. 2006. № 3. С. 4-10.

5. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів : [б. в.], 2010. 462 с. URL: <https://studopedia.info/7-5530.html> (дата звернення: 20.08.2018).